

Třicet let jednotného trhu Evropské unie

Thirty years of the single market of the European Union

PAVEL SVOBODA¹

Abstrakt

1. 1. 1993 uplynulo třicet let od vytvoření vnitřního trhu EU. Připomínka tohoto úspěšného projektu, který mj. inspiroval vznik dalších integračních uskupení ve světě, je vhodná již proto, že po tak dlouhé době máme chybnou tendenci považovat za samozřejmost: svobody vnitřního trhu a regulace hospodářské soutěže podpořily hospodářský růst a usnadnil každodenní život evropských podniků i spotřebitelů. Na druhou stranu ale vnitřní trh dokončeným projektem není a patrně delší dobu ještě nebude, a to kvůli výzvám vnitřním i vnějším.

Klíčová slova

Vnitřní trh, společný trh, jednotný trh, EU, Jednotný evropský akt

Abstract

1 January 1993 marked the thirtieth anniversary of the creation of the EU's internal market. The commemoration of this successful project, which among other things inspired the creation of other integration groups around the world, is appropriate, not least because after so long we tend to take the wrong thing for granted: internal market freedoms and competition regulation have boosted economic growth and made the daily lives of European businesses and consumers easier. On the other hand, however, the internal market is not a finished project and probably will not be for some time to come, due to internal and external challenges.

Key words

Internal market, common market, single market, EU, Single European Act

DOI

<http://dx.doi.org/10.37355/fvpk-2023/2-21>

¹ Doc. JUDr. Pavel Svoboda, Ph.D., D.E.A., Vysoká škola finanční a správní, a.s.

Úvod

V letošním roce si připomínáme třicet let od momentu (1. 1. 1993), kdy oficiálně došlo k vytvoření jednotného (vnitřního) trhu Evropské unie. Připomenout si toto výročí je vhodné již proto, že po tak dlouhé době máme chybnou tendenci považovat výdobytky tohoto fenoménu za samozřejmost,² jakkoliv každá z nedávných či současných krizí – válečná, kovidová, migrační, finanční – nás přesvědčují o opaku. Zároveň je zjevné, že z příčin vnitřních i vnějších vnitřní trh stále ještě nefunguje dokonale. Tento článek proto nastíní jak historii vzniku jednotného trhu (část 2), představí samotný jeho koncept včetně obsahu a součástí (část 3), jeho ekonomický přínos (část 4), tak i skutečnost, že nejde o ukončený proces (část 5).³

1. Historie

Dějiny jednotného trhu EU se nezačaly psát před třiceti lety. Prospěšnost mezinárodního obchodu, z něhož jednotný trh EU vychází, byla obecně konstatována doktrínou daleko dříve.⁴ Nejde ani o projekt zcela vymyšlený až po II. světové válce: již Richard Coudenhove-Kalergi⁵ ve své vizionářské knize Paneuropa (1923), od jejíž publikace letos slavíme 100 let, vyzýval k vytvoření celní unie v sektoru uhlí a oceli s cílem míru v Evropě,⁶ což je základ Evropského společenství uhlí a oceli (1952), prvního úspěšného pokusu o poválečnou evropskou ekonomickou integraci. Myšlenku takové celní unie akcentoval i Jean Monnet,⁷ rovněž v kontextu mírového cíle sjednocování Evropy.⁸

Poválečná historie budování vnitřního trhu EU se dá rozdělit do tří období: přechodné období, období společného trhu a období vnitřního trhu.

V prvním **přechodném období** 12 let (1958-1969) měly členské státy povinnost zejména nezavádět nové překážky volnému pohybu zboží, pracovníků, služeb, usazování a kapitálu a

² Srov. Usnesení Evropského parlamentu ze dne 18. ledna 2023 o třicátém výročí jednotného trhu: oslava úspěchů a výhled do budoucna (2022/3015(RSP)); (dále jen „Usnesení EP 2023“), bod 4; dostupné online.

³ Srov. např. VANDERMEEREN F.: 30 years of Single Market – taking stock and looking ahead. Brusel : Evropská komise 2022, dostupné online.

⁴ Srov. SMITH A.: *The Wealth of Nations* (1776); srov. též teorii komparativních výhod, kterou poprvé publikoval RICARDO D., *On the Principles of Political Economy and Taxation* (1817), oboje cit. in: BARNARD C., *The Substantive Law of the EU*. 5. vyd., Oxford : Oxford University Press, 2014, s. 4.

⁵ Hrabě Richard Mikuláš von Coudenhove-Kalergi (1894-1972), otec integračního hnutí Paneuropa a Evropské parlamentní unie (EPU), autor mnoha knih, mj. *Pan-Evropa a Pan-evropský manifest 1923*, občan meziválečného Československa, byl r. 1945 vyhnán ze západočeských Poběžovic, kteréžto panství tento rod koupil r. 1846. Právě on mj. již před sto lety doložil, že od I. sv. v. hlavní nebezpečí pro Evropu představují imperialistické choutky Ruska.

⁶ Viz COUDENHOVE-KALERGI R.: *Pan-Evropa*, Praha : Paneuropa 1993, s. 77.

⁷ Jean Monnet (1888-1979), francouzský obchodník a diplomat, „čestný občan Evropy“ (srov. rezoluci hlav států a vlád 1.4.1976 v Lucemburku) je autorem komunitární metody spolupráce (srov. SVOBODA P., *Úvod do evropského práva*. Praha: C.H.Beck, 2019, s. 9), na níž spočívá úspěch EU.

⁸ Srov. MONNET J., *Paměti*, Plzeň : Aleš Čeněk, 2012, s. 170, 212, 221, 226, 242, 291.

nezvyšovat překážky stávající (tzv. *standstill*); existující diskriminační opatření, např. cla, ale byla legální. U volného pohybu zboží a pracovníků bylo ovšem liberalizace dosaženo již v polovině r. 1968. Z pohledu použitých nástrojů měla přednost **pozitivní integrace** – odstraňování konfliktů mezi vnitrostátními úpravami jejich velmi detailní a početnou harmonizací, vyžadující intenzivní legislativní činnost orgánů EU;⁹ ta se ale později výrazně zpomalila kvůli Lucemburskému kompromisu (1966),¹⁰ ropné krizi (1973) a světové ekonomické recesi.

Společný trh zahrnuje období od 1968/70 do konce r. 1992. K vytvoření společného trhu došlo skrze celní unii, zrušení kvót, volný pohyb občanů a pracovníků a daňovou harmonizaci včetně zavedení daně z přidané hodnoty v r. 1970. Volný obchod se zbožím a službami a svoboda usazování však byl stále omezen kvůli přetrvávajícím praktikám narušujícím hospodářskou soutěž, které uplatňovaly orgány veřejné moci.

V tomto období výše zmíněné zpomalení harmonizace částečně vyřešil Soudní dvůr EU (SDEU) snížením její potřeby tím, že prosadil **princip vzájemného uznávání národních standardů**.¹¹ R. 1985 nová Komise Jacquese Delorse učinila dva podstatné kroky. Zaprvé

⁹ Pozitivní integrace nastupuje tam, kde se nevystačí s pouhou negativní integrací (viz níže) – odstraňováním vnitrostátních předpisů. To platí zejména pro zemědělství, rybolov a pro dopravu, protože v členských státech jsou tyto oblasti vyňaty z volného trhu (zemědělské dotace, investice do dopravní infrastruktury apod.); horizontálně pro všechny čtyři svobody vnitřního trhu pak i pro hospodářskou soutěž. Tyto vnitrostátní politiky bylo třeba sblížit, a proto v EU vznikla společná politika zemědělská a rybolovná, dopravní a soutěžní.

Právní formou unijních předpisů zde je zejm. směrnice a rámcová nařízení při harmonizaci či nařízení při unifikaci, ne pravidlo vnitrostátní. Fungování vnitřního trhu v r. 2021 zajišťovalo 997 směrnic a 5669 nařízení (srov. Sdělení Komise 2023).

¹⁰ Lucemburský kompromis souvisel s tím, že r. 1958 se francouzským prezidentem stal válečný hrdina Charles de Gaulle, odpůrce rozvíjející se nadnárodní (komunitární) spolupráce, kterou se snažil různými způsoby vrátit k pouhé spolupráci mezistátní (jak funguje např. dnes v rámci Společné zahraniční a bezpečnostní politiky, tedy mj. s převažujícím jednomyslným rozhodováním v Radě). Když se r. 1965 mělo hlasovat o návrzích zavést vlastní příjmy rozpočtu EHS (tj. o posílení nadnárodní spolupráce) a o reformě společné zemědělské politiky, rozhodla se Francie pro neúčast svých zástupců v orgánech EHS (tzv. politika „prázdné židle“). Tu po roce ukončil právě Lucemburský kompromis – dohoda, že nedojde k hlasování kvalifikovanou většinou v Radě v případech, kdy jde o zásadní zájmy některého členského státu. Tento systém byl následně zneužíván a vedl k legislativní pasivitě Komise (která má návrhový monopol) vždy, kdy hrozil nesouhlas členských států. Lucemburský kompromis vedl ke dvacetileté paralýze EHS (tzv. euroskleróza), kterou vyléčila až Komise Jacquese Delorse (1985).

¹¹ Srov. rozsudek SDEU C-120/78 *Rewe-Zentral AG proti Bundesmonopolverwaltung für Branntwein* (Cassis de Dijon). Vzájemné uznávání národních vnitrostátních úprav v podstatě znamená reciproční uplatnění zásady země původu (srov. poznámku pod čarou 13); je důsledkem odstranění překážek diskriminačních i nediskriminačních, pokud jejich existenci neospravedlňuje přijatelný a přiměřený veřejný zájem.

vyhlásila **Nový přístup k harmonizaci** (1985), jenž upřednostňuje **negativní integraci**¹² a zahrnuje – na rozdíl od pozitivní integrace – jen *minimální harmonizaci* jen zásadních aspektů obchodu (např. bezpečnost výrobků, ekologie apod.), *princip vzájemného uznávání*, tj. uplatnění pravidla země původu,¹³ a *povinnost členských států notifikovat Komisi své technické standardy*, jež často slouží jako překážky obchodu zbožím a službami. Zadruhé Komise vydala tzv. **Bílou knihu „Opatření k dokončení vnitřního trhu EHS“** (1985) – seznam 282 překážek trojího druhu: *fyzické* – hraniční kontroly zboží a osob, *technické* – národní standardy zboží služeb a osob a *daňové* – rozdíly v nepřímých daních deformovaly obchod a vynucovaly si hraniční kontroly. Bílá kniha byla právně zakotvena v Jednotném evropském aktu (JEA; 1987).¹⁴ JEA také posílil rozhodovací mechanismy pro vnitřní trh zavedením hlasování kvalifikovanou většinou pro společné celní tarify, volné poskytování služeb, volný pohyb kapitálu a sblížování vnitrostátních právních předpisů. Do uplynutí lhůty 1. 1. 1993 bylo přijato více než 90 % legislativních aktů uvedených v Bílé knize, a to převážně na kvalifikovanou většinou v Radě.

Vnitřní trh začal být budován od JEA tak, že od 1. 1. 1993 byl oficiálně vytvořen jako „**prostor bez vnitřních hranic**“, kdy došlo k **ukončení systematických intraunijních hraničních kontrol**. K obsahovému rozdílu mezi společným a vnitřním trhem viz níže část 3.2.

¹² Negativní integrace spočívá v odstranění vnitrostátních opatření, která brání volnému pohybu na vnitřním trhu, tj. v povinnosti státu buď zrušit, nebo alespoň neaplikovat kolidující vnitrostátní pravidlo.

Existuje několik stupňů negativní integrace: (1) Standstill znamená zákaz zhoršování stávajících obchodních překážek a zákaz zavádění překážek nových; neznámá však zákaz diskriminace. V historii EU je standstill spojen s tzv. přechodným obdobím EHS (1958-1970); (2) Nediskriminace, zejména na základě původu / státního občanství je základním principem vnitřního trhu. (3) Nerozdílně aplikovatelná opatření jsou vnitrostátní omezení přístupu na trh, jež nediskriminují ani *de iure*, ani *de facto*, jen ztěžují využití svobod vnitřního trhu. V EU jsou zakázána, pokud nesledují veřejný zájem, resp. jsou takovému zájmu nepřiměřená, a tak zbytečně činí některou ze svobod vnitřního trhu méně atraktivní (C-55/94 Gebhard, C-76/90 Säger). (4) Vzájemné uznávání národních vnitrostátních úprav (srov. poznámku pod čarou 10).

¹³ Režim země původu je výhodný pro výrobce zboží či poskytovatele služeb: ti se při obchodu v jiném státu řídí jednou sadou standardů – podmínkami své země usazení. Do země určené tak mají vstup i cizí výrobky či služby, odpovídající standardům země původu.

Naproti tomu režim země určení znamená, že zboží / služba musí odpovídat standardům země, kam zboží či služby směřují. Zemi určení takový režim umožňuje svobodně regulovat jakýkoliv veřejný zájem, pro podnikatele to ale znamená při výrobě zboží či poskytování služeb nutnost zohlednit standardy každé ze zemí, s nimiž obchodují, což podnikání ztěžuje. Princip země určení v mezinárodním obchodu bývá označován i jako národní zacházení a znamená nediskriminaci vůči zboží tuzemskému poté, co vstoupilo do volného oběhu na daném trhu. Pokud jde o podmínky vstupu na tento trh, bývá princip národního zacházení doplněn tzv. doložkou nejvyšších výhod.

¹⁴ JEA je smlouva pozměňující Smlouvu o Evropském hospodářském společenství (1958). JEA mj. přidal mezi oblasti spolupráce sociální politiku, regionální politiku, výzkum a vývoj a ochranu životní prostředí.

Od 1. 1. 1999 začala pro většinu členských států fungovat **měnová unie** – společná měna pro bezhotovostní styk a od 1. 1. 2002 coby oběživa.

V letech 2003-2010 se rozvoj vnitřního trhu soustředil na zlepšení volného pohybu zboží, integraci trhu služeb, snížení dopadů daňových překážek a zjednodušení regulačního prostředí. Výrazného pokroku bylo dosaženo při otevírání dopravy, telekomunikací, elektřiny, plynu a poštovních služeb.

Další etapu rozvoje vnitřního trhu lze spatřovat v iniciativách Komise od r. 2010 zaměřených na integrované sítě, přeshraniční mobilitu občanů a podniků, digitální ekonomiku a soudržnost a výhody pro spotřebitele,¹⁵ na něž navázala řada významných legislativních aktů.¹⁶

K překonání covidové krize byl na obnovu vnitřního trhu EU a ekonomik členských států přijat zejména Evropský plán na podporu oživení NextGeneration EU (NGEU), jenž představuje největší fiskální transfer v dějinách evropské integrace, navíc poprvé v historii EU financovaný emisí unijních dluhopisů zaručených rozpočtem EU. NGEU ve výši až 806,9 mld. EUR byl schválen v červenci 2020 nad rámec rozpočtu EU jako dočasný krizový nástroj.

2. Koncept jednotného trhu EU

Společný – vnitřní – jednotný trh je forma mezinárodní ekonomické integrace.¹⁷ V této pasáži shrneme terminologii používanou v souvislosti s jednotným trhem EU a poté nastíníme obsah pojmu vnitřní trh EU.

2.1 Terminologie

Pojem „jednotný trh“ se používá paralelně s pojmy společný trh a vnitřní trh.¹⁸ Mezi společným a vnitřním trhem však existuje značný obsahový rozdíl. Třicetileté výročí je přitom svázáno se vznikem trhu vnitřního. Proto účely tohoto článku je proto třeba pojmy jednotný a vnitřní trh považovat za synonyma.¹⁹

¹⁵ Srov. sdělení „Na cestě k Aktu o jednotném trhu“ (KOM(2010)0608); sdělení – Akt o jednotném trhu II (KOM(2012)0573); sdělení „Lepší správa jednotného trhu“ (KOM(2012)0259); sdělení „Modernizace jednotného trhu: Více příležitostí pro lidi a podniky“ (KOM(2015)0550); strategie pro jednotný digitální trh (KOM(2015)0192); strategický dokument Komise „Utváření digitální budoucnosti Evropy“ (únor 2020); sdělení „Evropský okamžik“ (KOM(2020) 456).

¹⁶ Srov. RATCLIFF Ch., MARTINELLO B., LITOS V. *The Internal Market: General Principles*. Lucemburk : Evropský parlament 2020, dostupné online.

¹⁷ K dalším formám srov. SVOBODA P. (2019), s. an.

¹⁸ Srov. směr. 86/653, bod 7 preambule; C-15/81 Gaston Schul, bod 33; doporučení Komise o opatřeních ke zlepšení fungování jednotného trhu 2009/524; sdělení Komise Na cestě k Aktu o jednotném trhu (KOM [2010] 608).

¹⁹ Pro širší terminologické souvislosti s pojmem trhu pro účely hospodářské soutěže či pro uvedení zboží na trh srov. SVOBODA P. (2019), s. 332.

Původně používala Smlouva o evropském hospodářském společenství (1958) pojem společného trhu, aniž byl precizně definován.²⁰ **Společný** trh vznikl plně od r. 1970 po uplynutí přechodného období (1952-70). JEA stanovil cíl vytvořit trh **vnitřní**, kteréhožto cíle bylo zásadně (tj. ne zcela – viz část 2 výše) k 1. 1. 1993, ale v zakládacích Smlouvách se tento pojem definičně etabloval až změnami, jež přinesla Lisabonská smlouva (2009).

2.2 Obsah

Jedním z cílů EU je vytvoření vnitřního trhu (čl. 3 odst. 3 Smlouvy o EU; SEU). Ten je definován jako „*prostor bez vnitřních hranic, v němž je zajištěn volný pohyb zboží, osob, služeb a kapitálu v souladu s ustanoveními Smluv*“ (čl. 26 odst. 2 Smlouvy o fungování EU; SFEU). SDEU navíc formuloval ideál, že vnitřní trh má být prostorem, který se ekonomicky chová jako **trh jediného státu**, což „*zahrnuje odstranění všech překážek intrakomunitárnímu obchodu za účelem spojení národních trhů do jediného trhu, jehož podmínky jsou co nejbližší skutečnému vnitřnímu trhu*“,²¹ tedy nejen odstranění diskriminačních překážek mezi členskými státy či překážek uvnitř jednotlivých států, ale i nepřiměřených překážek nediskriminační povahy.²² Od tohoto ideálu lze mj. odvodit zálibu ve vágním pojmu jednotného trhu (viz část 3.1 výše).

Obsahový rozdíl mezi společným a vnitřním trhem spočívá zejm. v tom, že **společný** trh zahrnuje čtyři základní svobody (viz níže část 3.3), není ale zcela liberalizován: zůstávají některé překážky, jež do značné míry odstraňuje až **vnitřní** trh; zejména odstraňuje hraniční kontroly, týkající se technických, sanitárních, veterinárních a jiných norem; odstraňuje formality na vnitřních hranicích pro statistické a daňové účely; zpřístupňuje veřejné zakázky subjektům z jiných členských států; rozšiřuje VP osob i na osoby ekonomicky neaktivní; uvolňuje poskytování služeb, zejm. služeb finančních, mj. i prostřednictvím rušením mnoha vnitrostátních licencí (např. doprava) a uznáváním kvalifikací a diplomů; uvolňuje dále pohyb kapitálu; zavádí nové společné politiky (ochrana spotřebitele, ekologie, hospodářská a sociální soudržnost, rozvojová spolupráce apod.).²³

2.3 Součásti vnitřního trhu EU

Obsah. Podstatou vnitřního trhu EU jsou jeho čtyři svobody: volný pohyb zboží (tj. liberalizovaný obchod zbožím), a to ve formě celní unie (ne pouhé zóny volného obchodu),²⁴ volný pohyb osob (fyzických, částečně i právnických) a svoboda usazování, volné poskytování služeb a volný pohyb kapitálu a běžných plateb.²⁵ Protokol č. 27 zahrnuje do vnitřního trhu i oblast hospodářské soutěže. Reálnost těchto svobod je zajištěna řadou společných politik.²⁶

²⁰ Srov. čl. 2, 8, 44 aj. SEHS (1958).

²¹ C-15/81 Gaston Schul, bod 33.

²² Srov. ale např. názor, že „není jasné, jaká je ‚ideální úroveň integrace‘, o kterou bychom měli usilovat.“ – VANDERMEEREN F. (2022), s. 9.

²³ Srov. TÝČ V., *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*, 7. vydání, Praha: Leges, 2017.

²⁴ K rozdílu mezi zónou volného obchodu a celní unií srov. SVOBODA P. (2019), s. 234.

²⁵ V doktríně se můžeme setkat i s pojmem „páté svobody“, ale ve více smyslech – např. jako volný pohyb rozsudků, volný pohyb vědeckých poznatků apod.

²⁶ Srov. SVOBODA P. (2019), s. 234 a kapitola 20.

Pravomoci EU v oblasti vnitřního trhu rozvíjejí i vnější (mezinárodní) vztahy EU, k nimž patří i – dnes tak aktuální – společná zahraniční a bezpečnostní politika (např. při ukládání sankcí – tzv. omezujících opatření²⁷).

Jak však připomíná Komise, jednotný trh nelze chápat pouze v čistě ekonomickém smyslu: „Jednotný trh je však mnohem víc než právní rámec nebo dokonce trh: je to prostor svobody, pokroku, příležitostí, růstu, sdílené prosperity, odolnosti a prostředek geopolitické působnosti.“²⁸

Územní působnost. Jakkoliv vnitřní trh máme spojen s 27 členskými státy EU, jeho svobody byly extendovány – byť ne zcela – i na další státy, zejména státy Evropského sdružení volného obchodu (ESVO, EFTA), a to jednak Portskou dohodou vytvářející tzv. Evropský hospodářský prostor s Norskem, Lichtenštejnem a Islandem, druhá cca 120 sektorovými smlouvami se Švýcarskem. Proto můžeme najít i tvrzení, že vnitřní trh EU dnes zahrnuje 31 států.²⁹

3 Ekonomická charakteristika jednotného trhu EU

Je nepochybné, že „jednotný trh [je] hnací silou evropské integrace a základním pilířem jejího hospodářství.“³⁰ Z ekonomického pohledu EU-27 zahrnuje 6 % světové populace (447 mil. obyvatel), 18 % světového HDP a 31 % světového obchodu. Obchod EU (vnitřní a vnější) představuje 31 % světového obchodu. Členské státy EU státy obchodují více mezi sebou v rámci EU (18 % světového obchodu) než se zbytkem světa (13 % světového obchodu).³¹ Vnitřní trh dlouhodobě přináší až o 8,5 % vyšší HDP, než by tomu bylo v případě neexistence jednotného trhu.³² Jednotný trh EU je totiž největší integrovaný trh na světě,³³ což vytváří odrazový můstek pro 23 milionů podniků, jež zaměstnávají 128 milionů lidí.

Vysoká spotřeba (související s úspěšným konceptem [ekologicko-] sociálně-tržního hospodářství – čl. 3 odst. 3 SEU) ale působí mj. velkou zátěží životního prostředí, individualismus vedoucí ke stárnutí obyvatelstva, vysokou míru sociálního zabezpečení a vysokou institucionální ochranu pracovní síly, jež vede k vyšším výrobním nákladům (daně, mzdy), čímž se snižuje přitažlivost EU pro zahraniční investice.

Mezi členskými státy i přes několik desetiletí integrace přetrvává **nesourodost** co do ekonomické výkonnosti, makroekonomické stability, sociální politiky, ekologie,

²⁷ Srov. SVOBODA P. Vnější sankce EU v právní teorii i praxi. Praha : Právník 12/2022, s. 1137-1162.

²⁸ Srov. sdělení Komise The single market at 30 (COM(2023) 162, dostupné online; dále jen „Sdělení Komise 2023“), s. 1, odst. 2.

²⁹ Srov. VANDERMEEREN F. (2022), s. 8.

³⁰ Srov. Usnesení EP 2023, bod 1.

³¹ Srov. VANDERMEEREN F. (2022), s. 8.

³² Srov. sdělení Komise Vnitřní trh v měnícím se světě (KOM [2018] 772); společné Prohlášení průmyslu o vnitřním trhu (Industry Statement on the Single Market) asociací BusinessEurope, DigitalEurope, ERT, Eurochambres a Eurocommerce (2022). HDP EU = 15 bil. €.

³³ Srov. Usnesení EP 2023, bod B preambule. Sdělení Komise 2023 v pozn. p.č. 1 odkazuje v této věci na dokument Mezinárodního měnového fondu IMF World Economic Outlook.

energetických koncepcí, nemluvě o rozdílech politických, strategických a bezpečnostních. To přiznává i čl. 27 SFEU, když ukládá Komisi, aby při vytváření předpisů pro vnitřní trh vzala „v úvahu úsilí, jež budou muset vynaložit některá hospodářství, která se liší stupněm vývoje.“

4 Jednotný trh EU jako nedokončený projekt

Jak připomínají mnohé dokumenty, jednotný trh EU (zejména ve smyslu ideálu trhu, který se chová jako trh jediného státu – viz výše část 3.2) nepředstavuje ukončený proces a ještě nějakou dobu zjevně završen nebude:³⁴ slovy Evropského parlamentu, „jednotný trh se vždy rozvíjel a rostl v reakci na výzvy, jimž čelil“, „po třech desetiletích jednotný trh stále čelí změnám“.³⁵ Příčinou tohoto stavu jsou nedostatky dvojí povahy.

Především jde o nedostatky v oblasti ekonomických cílů, způsobené vlastní vinou, např. nedostatečná liberalizace služeb;³⁶ přetrvávající nediskriminační vnitrostátní omezení vnitřního trhu, jež „brání plnému využití potenciálu jednotného trhu pro spotřebitele, pracovníky a podniky, zejména malé a střední podniky“;³⁷ nedostatečný evropský normalizační systém; nedostatečný systém uznávání kvalifikací. Toto je třeba číst ve světle hlavních ekonomických cílů EU, k nimž patří udržitelný rozvoj a sociálně tržní hospodářství a ochrana spotřebitele, neboť „ústředním prvkem jednotného trhu jsou spotřebitelé“.³⁸

Vyzdvihněme zde především oblast služeb: ta v EU představuje širokou škálu jednotlivých odvětví s různou úrovní integrace (vysoce integrovaná odvětví jsou 4 až 5krát integrovanější než služby s nižší úrovní integrace). To lze vysvětlit několika prvky, včetně vnitřních faktorů konkrétních služeb (např. některé stále vyžadují fyzickou blízkost mezi poskytovatelem a zákazníkem) a také různou mírou regulační a administrativní složitosti.³⁹

Zadruhé, nedotaženost vnitřního trhu je ale způsobena i vnějšími vlivy, k nimž patří zejména nepříznivý demografický vývoj Evropy⁴⁰ či pandemie covidu-19.⁴¹

³⁴ Srov. Sdělení Komise 2023, s. 1, odst. 3; srov. též *Jednotný evropský trh slaví 30 let* (Zastoupení Evropské komise v ČR, 2023), dostupné online.

³⁵ Srov. Usnesení EP 2023, bod C preambule a bod 4. srov. též VANDERMEEREN F. (2022), s. 5; DAHLBERG E. et al., *Legal obstacles in Member States to Single Market rules*, publikace pro EP – výbor IMCO, Lucemburk, 2020, dostupné online.

³⁶ Srov. Usnesení EP 2023, bod I preambule.

³⁷ Srov. Usnesení EP 2023, bod 9. Jejich odstranění by znamenalo ekonomický přínos 713 mld. €; srov. studii EP *Mapping the Cost of Non-Europe 2019-24*; Lucemburk, 2019, dostupné online.

³⁸ Srov. Usnesení EP 2023, body A, B, 1, 9, 10, 12, 15, 17, 35 a zejm. 19-22 a 37-39.

³⁹ Srov. VANDERMEEREN F. (2022), s. 5.

⁴⁰ Srov. Sdělení Komise 2023, s. 1.

⁴¹ Srov. Usnesení EP 2023, bod F preambule, bod 6. srov. též Milieu Consulting SRL, *The impact of COVID-19 on the Internal Market and Consumer Protection*, dokument pro EP – výbor IMCO, Lucemburk, 2020, dostupné online; MARCUS, J. S. et al., *The impact of COVID-19 on the Internal Market*, dokument pro EP – výbor IMCO, Lucemburk, 2021, dostupné online.

K těmto vnějším vlivům, vyvolávajícím nutnost rozvoje vnitřního trhu EU, patří i další společné zájmy a potřeby, zejm. potřeba ekologické a digitální transformace. Ty souvisejí i s mimoekonomickými cíli EU: digitalizace ovlivňuje např. demokracii, občanské svobody a rozvoj společných hodnot EU.⁴² Digitální jednotný trh⁴³ je nutný k otevřenější strategické autonomii.⁴⁴

Do značné míry nevyužit zůstává obří ekonomický potenciál vnitřního trhu při utváření geopolitické role EU, což se projevuje mj. i při ruské agresi vůči Ukrajině. Evropský parlament k tomu „připomíná, že jednotný trh byl a nadále zůstává klíčovou cestou k míru, stabilitě a prosperitě evropského kontinentu a že zároveň zásadním způsobem přispívá k úloze Evropy na světové scéně“.⁴⁵ Tato úloha, tj. posílení geopolitického vlivu EU, se děje i nástroji vnitřního trhu – „zaváděním společných politik EU na podporu celosvětové i vnitřní konkurenceschopnosti EU a spravedlivé hospodářské soutěže“ s cílem dosáhnout „otevřené strategické autonomie“.⁴⁶

Ke strategickým vnějším výzvám pak nepochybně patří i případné budoucí rozšiřování EU: ve frontě na členství čeká deset kandidátských,⁴⁷ resp. potenciálně kandidátských⁴⁸ zemí, které by mj. po delší dobu po vstupu do EU byly tzv. čistými příjemci rozpočtu EU.

5 Závěr

Vnitřní trh je jedním z největších úspěchů EU. Jeho přínosy jsou všeobecně známé a zdokumentované: jednotný trh podpořil hospodářský růst a usnadnil každodenní život evropských podniků i spotřebitelů. Nedávné krize sice ukázaly křehkost vnitřního trhu, ale zároveň jsou důkazem potenciálu a síly kolektivní a koordinované činnosti EU. Rostoucí geopolitické napětí, globální konkurence a rizika spojená se strategickými závislostmi představují hrozby, které byly před třiceti lety neznámé nebo mnohem méně naléhavé. Vnitřní trh je dnes platformou a hnací silou odolnosti EU, a to jak v krátkodobém horizontu (krizové řízení), tak v dlouhodobém horizontu, kdy je třeba řešit jeho vnější závislosti a rozvíjet jeho potenciál. To nepochybně zvýší účinnost politických opatření k posílení strategické autonomie EU a zajistí dostupnost kritického zboží a služeb. Význam vnitřního trhu pak také ovlivní případné budoucí rozšíření.

⁴² Srov. Usnesení EP 2023, body E a J preambule a body 7 a 29.

⁴³ K tomuto pojmu srov. zejm. sdělení Komise „Digitální kompas 2030: Evropské pojetí digitální dekády“ (březen 2021; dokument COM/2021/118 final).

⁴⁴ Srov. Usnesení EP 2023, bod J preambule a body 15 a 34. Ponecháváme na úvaze laskavého čtenáře, jak lze směřovat k větší „autonomii“ EU, která má současně být „otevřenější“.

⁴⁵ Srov. Usnesení EP 2023, bod G preambule a bod 2.

⁴⁶ Srov. Usnesení EP 2023, body D, E a J preambule.

⁴⁷ Albánie, Bosna-Hercegovina, Černá Hora, Severní Makedonie, Srbsko, Turecko, Ukrajina a Moldávie.

⁴⁸ Gruzie a Kosovo.